

BHAGAVADĠĠĀ

MAHĀBHĀRATA TEOS
TIK Linnart Mäll

KOMMENTAARE

Kuigi "BhagavadĠĠĀ" kui humanistlik baastekst on toiminud ajaloos kui täiesti iseseisev teos, on see ometi ka India suurepose "Mahābhārata" koostisosa, kuuludes tolle VI raamatusse, "Bhīshmaparvanisse" - "Raamatusse Bhīshmast". Eepose üldsüzeega ühendab seda I peatükk. Kuigi "BhagavadĠĠĀ" mõistmiseks ei ole tegelikult vaja "Mahābhāratat" tunda, olgu siiski esitatud lühikokkuvõtte sündmustest, mis viisid suure sõjani.

Kunagi ennemuiste valitses Kuru riiki raadza Dhritarāshtra. Õigupoolest ei oleks ta pidanud trooni pärima, sest oli sündinud pimedana. Kuid noorem vend Pāndu loobus peagi troonist ning siirdus oma kahe naisega Himaalaja mägedesse, jättes trooni temale. Pāndu suri, kuid tema viis poega - Judhishthira, Bhīma, Ardzuna, Nakula ja Sahadeva - olid veel üsna väikesed. Nii kasvasidki Pāndu pojad - Pāndavad - ja Dhritarāshtra sada poega - Kauravad - üheskoos vanaonu Bhīshma ning võitluskunside suurepärase tundja Drona õpetuse ja juhatuse all.

Kui nad noormeheikka jõudsid, oskasid kõik hiilgavalt relvi käsitseda. Bhīma ja Durjodhana - vanim Kaurava - olid võrratud nuiavõitlejad, Nakula ja Sahadeva ületamatud vehklejad, Judhishthiral polnud võrdset sõjavankrivõitluses. Kuid teisi ületas Ardzuna, kes valdas võrdselt kõiki relvi ja paistis silma terava mõistuse poolest. Drona, kes nägi, et noormehed on selgeks õppinud kõik, mis suutsid, pöördus raadza Dhritarāstra poole ettepanekuga korraldada võistlused, kus printsid saaksid näidata oma oskusi. Peagi see toimuski ning kõik nägid, et Ardzuna on teistest üle. Kauravate ja eriti Durjodhana meelt hakkas närima kadedus ning neis võttis võimust vimm Pāndavate vastu.

Rahvas hakkas nõudma, et nüüd peaks troonile tõusma õigusjärgne troonipärija, vanim Pāndavatest, ning Dhritarāstra määraski Judhishthira ametlikuks troonipärijaks. Kadedusest ja õelusest vaevatud Durjodhana hakkas sepitsema Pāndavate hävitamise plaani.

Armastusest poja vastu soostus Dhritarāstra selle kavatsusega. Kuigi kõik katsed tappa Pāndavaid nurjusid, otsustasid need maapakku minna, et varjata end Durjodhana salasepitsuste eest.

Ekatshakra linnas elades kuulsid nad, et Pantshāla raadza Drupada lubab anda oma tütre, kauneimast kauneima Draupadī mehele sellele, kes võidab vibulaskmisvõistluse. Kõigist ilmakaartest sõitsid Pantshāla pealinna kokku vägevaimad raadzad ja kuulsaimad kangelased. Läksid ka Pāndavad. Ardzuna võitis võistlused ning selleks, et vendadevahelist tüli vältida, otsustas nende ema Prithā, et printsessist peab saama nende ühine naime. Drupada õukonnas sõbrunesid nad ka Krishnaga, kellest hiljem sai nende ületamatu abiline ja õpetaja.

Bhīshma ja Drona veensid Dhritarāshtrat kutsuma Pāndavaid tagasi ja andma neile pool kuningriiki. Vana raadza jagaski riigi kaheks: ühe poole said tema pojad, teise poole Pāndavad. Viis venda ehitasid endale uue pealinna Indraprastha. Rahvas oli Judhishthira valitsuse all õnnelik, kaubandus, käsitöö ja põllumajandus õitsesid ning riik saavutas ennenägematu võimsuse.

Siis otsustasid vennad, et on saabunud aeg suureks ohvritalituseks. Indraprasthasse kutsuti naaberraadzad, nende seas ka Durjodhana ja teised Kauravad. Külalised käisid mööda toredat lossi ja imestasid: midagi sellist pole varem nähtud. Näiteks oli ühe ruumi põrand valmistatud läbipaistvast kristallist. Durjodhana arvas, et see on vesi, ja kergitas kristallpõrandale astudes oma rõivaid ülespoole. Järgmisel päeval sattus ta ruumi, millesse oli ehitatud bassein kristallpuhta veega. Seekord mõtles Durjodhana, et tegemist on põrandaga, astus julgelt edasi ning kukkus vette, saades kõikide naerualuseks. Pärast seda, kui ta oli ennast kristalluste vastu ära löönud ning avatud ust kristallukseks pidanud, lahkus ta solvunult ning hakkas mõtlema, kuidas Pāndavatest lahti saada.

Onu Shakuni, keda tunti võitmatu täringumängijana, pani ette kutsuda Judhishthira selles mängus välja. Too ei saanud keelduda ning kaotas kogu oma vara, riigi, vennad ja ühise naise Draupadī. Durjodhana hakkas kõigi ees Pāndavaid ja Draupadīd mõnitama, väites, et nüüdsest on nad tema orjad. Dhritarāstral aga tärkas südametunnistus ning vendadele ja Draupadīle anti tagasi vabadus, mille eest nad pidid kaksteist aastat elama metsas, kolmeteistkümnenda aasta vältel aga varjama end nii, et keegi neid ära ei tunne, vastasel juhul pidi pagendusaeg korduma.

Tervelt kaksteist aastat elasidki Pāndavad metsas, korjasid marju, puuvilju ja juuri ning pidasid jahti metsloomadele ja lindudele. Kaheteistkümnenda aasta lõpul ilmusid nad võõraste nimede all raadza Virāta õukonda ning pakkusid end tema teenistusse. Judhishthira sai nõunikuks, Bhīma ülemkokaks, Ardzuna raadza tütre muusikaõpetajaks, Nakula tallipoisiks, Sahadeva karjuseks, Draupadī aga raadza naise teenijannaks.

Kolmeteistkümnendal aastal püüdis Durjodhana edutult Pāndavaid üles leida, ning mõistes, et ei tule sellega toime, kutsus kokku nõupidamise. Drona pani ette anda Pāndavatele nende osa tagasi, teda toetas ka Bhīshma, kuid Karna ja Kauravad olid leppimise vastu ning kutsusid üles võitlusele.

Kui kolmeteistkümnenda aasta oli täis saanud, avaldasid Pāndavad Virātale oma saladuse ning rõõmustades andis see oma tütre naiseks Ardzuna pojale Abhimanjule. Pulma sõitsid kokku Pāndavate sõbrad ja liitlased, nende seas ka Krishna.

Krishna pani ette saata Kauravate juurde saadik, kes suudaks Durjodhanat veenda tagastama

Judhishthirale pool riiki. Saadik võeti Hastinâpurast vastu suurte austusavaldustega ning Dhritarâstra, kes kartis sõjalist kokkupõrget Pându poegadega, sest teadis, et need on võitluses ületamatud, hakkas otsima teid, kuidas lepitada Kauravaid Pândavatega. Durjodhana aga hoopis suurustades, et suudab Pândavaid kindlasti võita, ning keeldus neile midagi tagasi andmast.

Nii Pândavad kui Kauravad hakkasid mõtlema sõjale ning nende ümber kogunesid liitlaste hiiglväed. Krishna püüdis rahu säilitamiseks teha, mis suutis ja läks ise Hastinâpurasse, kuid kõik katsed Durjodhanat veenda, milles Krishnat toetasid ka Drona ja Bhîsma, jooksid liiva.

Krishna pöördus tagasi Pândavate laagrisse, rääkis oma ebaedust, ning Judhishthira otsustas võtta Durjodhana väljakutse vastu. Kuru väljale hakkasid koonduma hiigelmalevad. Pândavate sõjaväes oli seitse armeed, igaühe koosseisus 21 870 elevanti, 21 870 sõjavankrit, 65 610 ratsameest ja 109 350 jalameest. Kauravate vägi oli veel suurem, koosnedes üheteistkümnest armeest. Pândavate ülemjuhatajaks määras Judhishthira Drupada poja Dhrishtadjumna, Kauravate väepealikuks sai aga Durjodhana korraldusel vanaonu Bhîsma.

Lahinguelne õõ oli kurjakuulutav, taevast sadas verd, sõjatandri kohal tiirutas ühetiivaline, ühesilmaline lind, tuues kuuldavale kohutavaid kiljatusi. Veidi enne päikesetõusu astus Judhishthira sõjavankri alla, saadetuna vendadest ja Krishnast. Pööramata tähelepanu Kauravate pilgetele, kes arvasid, et ta tuleb armu paluma, astus Judhishthira Bhîsma ette, kummardas ja palus: "Anna meile luba võidelda sinuga, õnnista meid!" Bhîsma õnnistas teda, soovis edu ja ütles, et peab jääma lahingus Durjodhana poole, sest on seotud töötusevannetega.

Pândavad ja Krishna pöördusid oma leeri tagasi. Kuna Krishna võttis võitlusest osa Ardzuna sõjavankrijuhina, siis tõusid nad ühte sõjavankrisse .... ning siin olemegi jõudnud "Bhagavadgîtâ" I peatükini, milles sõjavankrijuht Sandzaja jutustab pimedale raadzale Dhritarâstrale järgnevatest sündmustest.

Sanskriti pärisnimed ja terminid on tõlkes toodud võimalikult eestipärasel kujul, kusjuures nimede puhul on kasutatud vokaalide pikendusmärkisid (â, î, û). Sealjuures tuleks meele pidada, et 'e' ja 'o' on alati pikad. Terminite ja väga tuntud nimede puhul on eestipärasuse huvides kasutatud kaksikvokaale (näit. nirvaana, jooga, Veedad). Kommentaarides on terminitele lisatud ka nende sanskritikeelne kuju rahvusvahelises teaduslikus transliteratsioonis.

I peatükk,

milles kirjeldatakse mõlema maleva väljapaistvamaid võitlejaid (1-11), merikarpide puhumist (12-19) ning seda, kuidas Ardzuna tahtis heita pilku vastasmalevale (20-27) ja kuidas ta meel sellest masendus (28-47).

1. Kuru väli (Kuruksetra) ajalooline piirkond Indias, kus olevat toimunud "Mahâbhârata" sõda. Praegugi on Haryana osariigis Kurukshetra maakond samanimelise keskusega, mis asub poolteistsada kilomeetrit Delhist põhjas. Kuru välja on traditsiooniliselt peetud kohaks, kus alati võidutseb Dharma ehk Seadmus ehk Kultuur, sellest siis ka Dharmakshetra ehk Seadmusväli. Kuid võimalik on ka teine tõlgendus - võitlus käib korrakahe tasandil: füüsilisel tasandil (Kuru väljal) ja vaimsel tasandil ehk kultuurisfääris (Seadmusväljal). Võimalik on muidugi kolmaski tõlgendus, mille kohaselt kogu sündmus toimub ainuüksi "Bhagavadgîtâ" nimelise humanistliku baasteksti kirjelduses.

2. Selles shloka ja järgnevates esitatud "Mahâbhârata" kangelaste nimesid nähes tuleb arvestada, et enamikku neist "Bhagavadgîtâs" enam ei kohta. Lugemise hõlbustamiseks on nende puhul osa kommentaaridesse kuuluvat kantud üle tõlketeksti: näiteks Ôpetaja on ju Drona, Drupada poeg aga Dhrishtadjumna.

5. Inimsõnn - India eepostes võrreldakse vapraid, tugevaid ja tarku inimesi tihti suurte ja võimsate loomadega. "Bhagavadgîtâs" esineb sellise epiteedina ka inimtiiger.

6. Draupadî pojad - Pândavate ühisel naisel Draupadîl oli viis poega, igalt isalt üks.

7. Kaksikordasündinu - kolme kõrgema seisuse liige, seega kas braahman, kshatrija või vaishja. Teise sünni all mõeldakse erilise pühenduse saamist.

10. Seda shlokat saab tõlgendada (kuigi filoloogiliselt ebakorrektselt) ka teisiti: "Meie vägi Bhîshma juhtimisel on võitmatu, nende vägi Bhîma juhtimisel on aga võidetav." Selle poolt räägib "Mahâbhârata" väide, et Kauravate malev oli Pândavate omast tunduvalt suurem. Tõlke varianti saab aga interpreteerida nii, et Durjodhana hindas oma väe võitlusvõimet madalamaks. Kauravate väepealik oli tõepoolest Bhîshma, Pândavaid aga juhtis tegelikult Dhrishtadjumna. Ilmselt on siin Bhîmat mainitud vaid kõlalise sarnasuse tõttu Bhîshmaga (ja küllap ka värsimõõdulistel kaalutlustel).

12. Merikarp - suurte merikarpide puhumine tekitab tõepoolest pasunataolise heli.

20. Ahvilipukandja - Ardzuna kandis lippu, millel oli kujutatud ahvide kuningas Hanumat, jumal Vishnu (kelle kehastuseks Krishnatki peetakse) liitlane.

35. Kolmikilm - maa, taevast ja õhuruum.

36. Patuks olen ma siin ja veel mitmel puhul edaspidi tõlkinud sanskritikeelse pâpa. Muidugi ei vasta hinduistlik arusaam sellest täielikult kristliku patu mõistele (kuigi need osaliselt kattuvad), kuid ega eesti keeleski seda sõna ainult kristliku dogmaatika seisukohalt kasutata. "Sa oled patune" tähendab ju ka lihtsalt, et sa oled kõlvatu, ja "patutegu" lubamatut või halba tegu.

40. Seadmusetus (adharma) - olukord, kus ühiskonna elu ei reguleeri kultuurinormid.

41. Seisus on vasteks sanskriti sõnale 'varna' (varna) ja neid oli neli - braahmanid (brâhmana), kshatrijad (ksatriya), vaishjad (vaisya) ja shudrad (sûddra). Braahmanid olid kõrgeima preestriseisuse liikmed, kelle ülesandeks oli algselt ohvrituaalide teostamine ja Veedade interpreteerimine. "Bhagavadgîtâ" ja "Mahâbhârata" tervikuna kui kshatrijate positsioonilt kirjutatud teosed astuvad välja braahmanite ainuõiguse vastu tegelda ohverdustega ja vaimse tööga. Kshatrijad olid traditsioonilise

ühiskonnahierarhia ülevalt teise seisuse liikmed, kelle ülesandeks oli sõdimine ja valitsemine. Kuid nagu "Bhagavadgîtâ" paistab, pürgisid nad eeposte ajastul paljus braahmanite funktsioone üle võtma ja iidsetele õpetustele uut interpretatsiooni andma või hoopis uusi õpetusi looma. Ülevalt kolmanda seisuse liikmete ehk vaishjate ülesandeks olid käsitöö, põlluharimine ja kaubandus. Shuudrad moodustasid kõige madalama seisuse ning nende ülesandeks oli kolme kõrgema seisuse teenimine. Seadmuslikuks loeti vaid abielu ühe varna piirides (s.o braahman võis abielluda vaid braahmaniga, vaishja vaishjaga jne.). Ebaseadmuslikkudest abieludest sündinud lapsed langesid seisuste hierarhias allapoole ja isegi hierarhiast välja (roojased, puutumatud).

42. Esivanemaid austati ja austatakse Indias samuti kui Hiinas ja nende ohverdamist peetakse Seadmuse üheks kõrgeimaks teostusviisiks.

43. Kast (jâti) kujutab endast elukutse alusel kujunenud pärilikult kinnist ühiskondlikku gruppi. Ühe seisuse piirides võib olla kümneid ja sadu kaste. Eepose ajal ilmselt ei tundud veel kaste praeguses mõttes ning varna ja jâti olid lihtsalt sünonüümid. Euroopa keeltes tuntud termin 'kast' pärineb portugallikeelsest casta, millel pole midagi tegemist eestikeelse kastiga, kuhu laotatakse esemeid.

44. Põrgu (naraka) - koht, kus sünnitakse eriti halbade tegude tulemusel. Nii hinduismis kui ka budismis pole põrgu igaveseks piinapaigaks, vaid ainult osaks sansaarast, kust pääsetakse siis, kui "heade tegude vili on niivõrd küpsenud", et saadakse sündida paremates tingimustes. Põrguid pole mitte üks, vaid mitu (mõned allikad loendavad kümneid), mis erinevad üksteisest piinamisviiside ja kannatuste astme poolest.

Kolofon. Upanishad (upanisad) viide Upanishadidele - teostele, mis on loodud Veedade järgsel ajastul ja on põhiliselt pühendatud Brahma (kui Absoluudi) ja 'Ülima Mina' ühtsuse põhjendamisele. "Bhagavadgîtâ" muidugi ei ole Upanishad selle sõna klassikalises tähenduses, kuid Upanishadiks nimetamine pidi ilmselt andma teosele universaalsema tähenduse.

II peatükk,

milles masendunud Ardzuna palub Krishnalt õpetust (1-10) ning Krishna õpetabki arutlusejoogat (11-30) ja tegudejoogat (39-53) ning kirjeldab tõeliselt arukat (54-72).

2. Aarjalased olid -II aastatuhande keskel Indiasse tunginud indoeuroopa hõimud, kes aja jooksul assimileerisid või allutasid algasukad. Eeposte loomise ajaks oli aga hõimude segunemine jõudnud juba nii kaugele, et sõna ârya ei tähistanud enam mitte niivõrd etnilist kuuluvust, kuivõrd õilsat, head ja tarka isikut.

7. Meel - Ürgne eestikeelne sõna, mida kasutatakse ohtralt fraseoloogilistes väljendites ja liitsõnadega väga avara mõistena, mille tähendus ulatub 'psüühikast' 'teadvuseni'. Sarnased moodustised esinevad ka sanskriti keeles, kus 'meele' vasteks on manas ning citta, cetas ja cetana. Sanskriti tekstide tõlkimisel sobib 'meel' otse ideaalselt, võimaldades puhuti peaaegu sõna-sõnalt tõlkida konstruktsioone, mis muidu nõuaksid ümberseletamist. Manas on ka võimete (vt järgmist kommentaari) koordineerimise keskus, inimese puhul on ta hierarhiliselt madalam kui mõistus (buddhi), see peab aga omakorda olema allutatud Ülimale ehk Kõrgeimale Minale (adhyâtma, paramâtman).

8. Võime - Sanskritikeelne indriya tähendab ühelt poolt 'võim', teiselt poolt aga seda, mida eesti keeles tavaliselt tähistatakse sõnaga '-meel' - nägemismeel, kuulmismeel jne. Kuna ka eestikeelne 'võime' on selge tuletis sõnast 'võim', siis on "Bhagavadgîtâ" kontekstis ilmselt õigem kasutada mitte 'nägemismeelt', vaid 'nägemisvõimet' ja tuleks rääkida pigem viiest võimest kui viiest meelest. Indriya'te arv ei piirdu aga viiega (nägemis-, kuulis-, haistmis-, maitsmis- ja kompimisvõime), mõnikord lisatakse ka meel (sel juhul räägitakse kuuhest võimest). Kui aga loetletakse üksteist indriya't, siis lisanduvad veel viis karmendriya't ehk teovõimet: kõne-, liikumis-, haaramis-, eritus- ja suguvõime. Budistlikud tekstid esitavad hoopis omapärase indriya'te nimekirja ja ka nende puhul sobib tõlkevasteks 'võime' (meelespidamis-, keskendumis-, mõistmis- jt. võimed).

12. "Bhagavadgîtâ" nagu enamik teisigi vanaindia õpetusi pooldab taassünni ideed, kuid sarnaselt budismiga otsib ümbersündide ringkäigust vabanemist.

13. Kehastuja - enam-vähem täpne vaste sõnale dehin. "Bhagavadgîtâ" ei määratle, kes või mis kehastub, ning see on ootuspärane.

17. Too - esimene viide "Bhagavadgîtâ" ühele põhiteemale, kõiksusühtsusele: kõigis kehastuja on tegelikult üks ja sama ning see on ka maailmatervik ning selle looja, muutja ja hävitaja.

19. S.t tapab vaid keha ja tapetakse vaid keha, kehastuja aga ei tapa ning teda ei saa tappa.

25. Ka eesti sõna 'paistma' sobib hästi Ida tekstide tõlkimisel, kuigi sanskriti vyañj on veidi kitsama tähendusväljaga.

29. Teda - s.o kehastujat.

31. Omaenese seadmus (svadharma) - see, kuidas isiksus on sünnipära ja ühiskondlike suhete poolt seatud; mõiste hõlmab kohustusi, võimalusi, vajadusi jm ning peegeldab seega isiksuse kui teatud grupi liikme ja kui üksikindiviidi omapära.

Seadmuslik sõda - sõda, mis on paratamatu ja toimub õilsatel eesmärkidel ning kus võideldakse kõiki sõjapidamisreegleid rangelt järgides.

32. Kshatrijate peamiseks kohustuseks oli sõdimine, seepärast ei tohtinud nad sõjaväljalt pageda.

39. Mõistus on tõlkes buddhi, arutlus sânkhya vasteks. Ka üks india filosoofiakoolkond kannab nimetust 'saankhja'. Enamik "Bhagavadgîtâ" interpreete arvab siiski, et saankhja koolkonnale on viidatud vaid ühel korral (XVIII, 13), muudel puhkudel tähendab saankhja arutlust, üht teed, mille abil leitakse ülim eesmärk.

Jooga (yoga) all mõeldakse siin ilmselt karmajoogat, st. tegudejoogat, mida Krishna kohe kirjeldama hakkab. Jooga on aga palju laiemat tähendusega termin. Otsetõlkes on jooga 'ühendus',

'ühendumine' ja ka 'rakend' (muide, meie 'ike' härjarakendi tähenduses, ilmselt laen indoeuroopa keeltest, sellest siis kõlaline sarnasus, ongi seesama, mida jooga algelt tähendas) ja need mõlemad tähendused on joogal ka "Bhagavadgîtâ" kontekstis. Ühendus tähendab kõigepealt ühendust iseendaga, s.o isiksuse (purusa) sisemist integratsiooni ("kahesusest" vabanemist), ja teiseks ühendust sellega, mida "Gîtâs" nimetatakse Ülimaks, olgu see siis Paistmatu või mõne isiku, näiteks Õpetaja kaudu paistev. Rakend (ehk ike) tähendab, et selles seisundi tuleb (esialgu) end mõnevõrra pingutada, näiteks võimeid ohjeldada ehk kontrolli all hoida, tegude viljadele mitte mõelda jne. Seega jooga on ka meetod. Iga "Gîtâ" peatükk on nimetatud teatavaks joogaks. Nii on III peatükk "Karmajooga" ehk "Tegudejooga", mis tähendab ühendumist sel teel, et tegude vilju ei ihaldada; XVI peatükk kannab nimetust "Kolme loomujoone erinevuse jooga", mida tuleb mõista nii, et erinevuse nägemise teel ei samastata end enam loomujoontega, mis annabki võimaluse ühendumiseks. Jooga tähendus on kahjuks Läänemaailmas mõneti deformeerunud. Eestiski on ju inimesi, kes "tegelevad joogaga" või "praktiseerivad joogat". Tegelikult ei saa joogaga tegelda. Ma pole kohanud ühtki sanskriti teksti, kus räägitaks joogaga tegelemisest. See on lihtsalt üks näide sellest, kuidas Euroopa (populaarses) kirjanduses moonutatakse sanskriti terminite mõtet ja antakse neile väär tähendus. Sest see, mida meil nimetatakse "joogaga tegelemiseks", on hoopis teatud keha-, hingamis- või mõne muu harjutusega tegelemine, mille abil võib-olla jõutakse joogasse. Jooga ehk rakendumine ehk ühendumine on tegelikult pigem millestki vabanemine kui millegagi tegelemine: väärarvamustest vabanemine, kiindumustest vabanemine, emotsioonidest vabanemine. Kuid vabanemise kõrval ka saadakse midagi: teadmist, mõistmist ja mõistust. Kahjuks on meil ikka veel küllalt laialt levinud väärarvamus, nagu oleksid India õpetused irratsionaalsed ja mõistust millekski madalamaks pidavad. Hoopis vastupidi, niisugust mõistuse väe ülistamist, nagu seda kohtab paljudes sanskriti tekstides, pole ma kusagil näinud, ning suurimad tunnete ja instinktide järgi elamise apostlid on elanud Euroopas. "Bhagavadgîtâski" kutsutakse vabanema sellest, mida meie nimetame tunneteks ja instinktideks. Tõsi küll, pühendumust (bhakti) peetakse võib-olla mõistusest ülemaks, kuid see pole mitte pime või kirglik viskumine millessegi teadmatusesse, vaid tark ja täiesti mõistuspärane jooga. Isik, kes viibib joogas ehk rakendab joogat, on joogi (yogin).

42-46. Siin on esitatud Veedade kriitika.

42. Veedad (veda - 'teadmine') on -II a.t. lõpul ja -I a.t. algul loodud pühad raamatud. Neist vanim ja autoriteetsem on Rigveeda (rgveda).

43. Himurad hinged - mõeldud on ilmselgelt brahmaneid, kes sooritavad Veedade ettekirjutatud ohvirituaale. Taevas - Taevane taassünd on eriti heade tegude tulemusena küll võimalik, kuid Krishnale ei ole see ülim eesmärk, sest ka taevas kuulub sansaarasse.

45. Kolm loomujoont - vt. XIV, 5. Saa vabaks kahesusest, s.o. meelestatusest, mis jagab sündmused dihhotoomiliselt heaks ja halvaks, hüveks ja kannatuseks, auks ja häbiks, jne.

47. Tegu on täpseks vasteks sanskriti sõnale karma. Paraku on Euroopa (eriti pseudoteaduslikus) kirjanduses karmat hakanud tarvitama karmaphala, s.t teovilja tähenduses. Kui näiteks oma eluga rahul ollakse, siis öeldakse: "Mul on hea karma", kuigi peaks ütlema: "Mu karma (s.o teod) on kandnud head vilja, andes mulle hea elujärje." Veel hullem on aga, kui karmat samastatakse saatusega ja ettemääratusega. Et karma on tegu ja et tegija maitseb vastavalt tegudele kas häid või halbu vilju, see peaks "Bhagavadgîtâ" lugedes küll selgeks saama.

52. Mida saad kuulda - Veedasid nimetati Vanas-Indias ka sruti'ks, mis tähendab 'kuulmine'. Seega kutsub nii see kui järgmine shloka ükskõiksele suhtumisele Veedadesse.

54. Mõistab. Originaalis esineb prajñâ ei tähenda mitte niivõrd tarkust kui teadmiste summat, kuivõrd võimet mõista.

58. Võimete vald peaks sobima vasteks sanskriti sõnale visaya, mis tähendab valda, ala, mõjusfääri. Seoses võimetega tähendab visaya seda, millega antud võime välisilmas seostub. "Gîtâs" räägitakse vaid viie esimese võime valdadest - vt. ka kommentaari II, 8 juurde. Nii on nägemise vallaks valgus, värvid ja kujud, kuulmise vallaks helid jne.

70. Juurdevoolavad veed ei avalda merele mingit mõju. Niisamuti ei tohi ihad inimestele mõju avaldada.

72. Brahmasseisund - samastatus Brahmagaga. Nirvaana (nirvâna) otsetõlkeks on 'vaibumine' ning see tähendab ülimasse seisundisse jõudmist, antud juhul ühendust Brahmagaga ehk samastumist Brahmagaga.

III peatükk,

milles Krishna õpetab Ardzunale, et vajalikke tegusid on vaja teha kiindumustest vabana (1-8), et ohvreid on vaja tuua (9-16), et ka targad ja isegi kõrgeim jumal tegutsevad (17-24), nii et on vaja õppida targalt tegutsema (25-35), mis tähendab eelkõige iha hävitamist (36-43).

4. Eraldub. Eraldumisest (samnyâsa), nagu "Gîtâ" seda mõistab, on pikemalt räägitud XVIII peatükis.

6. Vt. kommentaari II, 8 juurde.

7. Kiindumatus (asanga) on seisund, mis "Bhagavadgîtâ" järgi avab võimaluse Ülimani jõudmiseks. Kasutatakse ka sünonüüme: köitatus, kammitsematus, taklematus jt.

10-16. Siin "Gîtâ" justkui aktsepteeriks Veedadel põhinevat ohvirituaali, kuid muidugi ei unustata otsekohe mainimast (17-18), et on inimesi, kellele see ei ole vajalik.

26. Siin avaldub india õpetustele nii iseloomulik sallivuse põhimõte: inimesed, kes ei saa aru sellest või teisest õpetusest, tuleb lihtsalt rahule jätta. Üheainsa õpetuse vägivaldne pealesurumine kõigile viitab lihtsalt sõgedusele.

28. Vt. kommentaari XVI, 5 juurde.

30. Ülim Mina (adhyâtma) ehk Kõrgeim Mina (paramâtman) on brahmanismiga-hinduismiga seotud õpetustes üheks olulisemaks mõisteks ja tähistab seda, mis kaduvad ja hävivas olendis on kadumatu ja hävimatu. Väga tihti kasutatakse samas tähenduses ka prefiksita vormi âtman, mis aga muide on ka üsna tavaline sõna tähendusega 'ise': Erinevates käänetes on âtman'i vasteteks näiteks 'enese', 'eneses' jne. Sõna âtman igas lauses adhyâtma'ga võrdsustada ei ole õigustatud. Isegi budistlikes tekstides esineb sõna âtman sageli tavakeelses tähenduses, kuigi budismi tuntakse 'mitte-ise' (anâtman) õpetusena, mis eitab hävimatu ja kadumatu Ülima Mina olemasolu. Ilmselt ka "Bhagavadgîtâ" ei kuuluta nii selgepiirilist õpetust âtman'ist, nagu teevad varem kujunenud Upanishadid ja hiljem tekkinud filosoofilised õpetused, vaid pigem püüab otsida seda, mida see saladuslik sõna 'ise' ikka tähistab.

35. Õeldu mõte on, et kunagi ei tohiks teisi matkida, vaid ikka käituda tuleb omaenda sünnipära ja ühiskondliku seisundi kohaselt.

37. Erutus (rajas) vt. XIV, 5.

38. Seda - s.t. Teadmist.

41. Teadmine (jñâna) on "Gîtâ" olulisemaid termineid, tähendades eelkõige terviku teadmist-tunnetamist-äratundmist. Tihti kasutatakse jñâna kõrval ka teist sõna - vijñâna, mis tähendab osa või üksiku tundmist (eesliide vi- viitab eristamisele) ja mille ma olen tõlkinud mitmuses - teadmised. Vedaanta filosoofias tähendab jñâna "loomujoonteta Brahma", s.o jumal-absoluudi tunnetamist, vijñâna aga "loomujoontega Brahma", s.o Brahma kui jumal-isiksuse tunnetamist. "Bhagavadgîtâ" lugemisel pole aga sellel tähtsust, kuna too on ju hoopis Vishnu-Krishna kultust põhjendav teos. Küll tuleks meeles pidada, et vijñâna'! on tavaelus vajaliku teadmise kõrvaltähendus, aga eks sama ole ka eestikeelsel vastel.

43. Tema - Ülim Mina (adhyâtma).

IV peatükk,

milles Krishna viitab iseenele kui Kõrgeimale Jumalale (1-15) ning räägib kiindumatust tegutsemisest (16-23), ohvrite erinevusest (24-33) ja Teadmise väest (34-42).

2. Rishid (rsi) muistsed targad; kuninglikud rishid - kshatrijate seisusest pärit rishid.

6. Loomus ja loodus on eesti keeles paraku kaks sõna ja sellepärast on meil raske mõista, et ladina (natura), inglise (nature), saksa (Natur), vene (priroda) ja veel paljudes muudes keeltes saab toime tulle ka ühe sõnaga, mis mõnes filosoofilises õpetuses tähistab ka üht jagamatut mõistet. Nii tähendab ka sanskriti praîrti nii loomust kui ka loodust. Tõlkides olen ma eranditult kasutanud vastet 'loomus' (lugeja peaks aga nii mõnelgi puhul arvestama, et see tähendab ka loodust), sest "Bhagavadgîtâ" ei esita mitte dualistlikku saankhja filosoofiat, mille puhul oleks ilmselt praîrti vastena parem kasutada 'loodust'.

10. Askees (tapas) ei tähenda "Gîtâs" lihasuretamist, vaid pigem innukat püüdlemist Ülima poole. Ka Teadmine on askees.

11. "Gîtâ" arvates on kõik jumalad Vishnu-Krishna manifestatsioonid ja järelikult ka kõik kultused tegelikult Krishna kultused. Seega kuulutab "Bhagavadgîtâ" inklusiivset ja kõike aktsepteerivat, mitte aga eksklusiivset õpetust.

12. Jälle vihje Veedadele, mille põhisisuks on ju erinevatele jumalustele sooritatavate ohvriituaalide kirjeldused. "Gîtâ" aktsepteerib seda, kuid teeb järelduse, mida võib mõista mitmeti.

16. Eeposte ajal kavi ei tähendanud veel luuletajat selles mõttes nagu klassikalisel ajastul, vaid Veedade hümnide autorit - ettekuulutajat, millest siis tõlkevastena prohvet.

19. Õpetatu. Pandita (hindi keeles pandit) tähendab väga haritud, kauaõppinud inimest, õpetlast. Tiitel on kasutusel praegugi, näiteks kandis seda Jawaharlal Nehru.

22. Kahesus vt. kommentaari II, 45 juurde.

23-33. Siin on kirjeldatud kõige erinevamaid ohvreid. Krishna püüab Ardzunale selgeks teha, et ohvrit tuleb mõista laiemalt, kui Veedad seda ette näevad: ohvritoomist tuleks näha kogu elus ja kõigis selle toimingutes. Selline arusaam kujunes hilisemas hinduismis määravaks.

24. Ohverdamise puhul on kõik sellega seotu Brahma (s.o jumal-absoluudi) avaldumisvormid.

25. Mõned joogid - need, kes täidavad Veedade ettekirjutusi. Teised - filosoofilise kalduvusega müstikud, kes loobuvad rituaalidest ja pühenduvad vaid Brahmale.

26. Mõned ohverdavad oma võimeid, nii et vabanevad täielikult välisärrituste tajumisest, teised aga tajuvad vaid välismaailma, ei ole sellesse aga kiindunud.

27. Mõned, s.o arutlusejooga pooldajad, püüavad täielikult eralduda tegudest.

Hingus ehk praana (prâna) on ülim eluprintsiip, mis eristab elusat elutust. Kuna hingus on eelkõige seotud hingamisega, siis arvatakse, et hingamise reguleerimisega saab praanat kontrollida ja suunata. "Bhagavadgîtâ" eristab kahesugust hingust: sissehingust (prâna kitsamas tähenduses) ja väljahingust (apâna).

28. Õeldu mõte pole mitte selles, et joogast, Teadmises jne. tuleb loobuda, vaid hoopis vastupidine: ohver on nende olemasolu.

29. Mõned - need, kes teostavad prânâyâma't (hingamiskontrolli). Vt. ka kommentaari IV, 27 juurde.

31. Ohvrijääginektari maitsjad on ilmselt need, kes näevad kogu elus ohvritoomist.

33. Teadmiseohver - s.o Teadmise olemasolu.

V peatükk,

milles Krishna põhjendab arutluse- ja tegudejooga ühetaolisust (1-6) ning kirjeldab joogit (7-12),

kes ühendab nendega veel ka teadmise- (13-26) ja mõtlusejooga (27-29).

1. Tegevusest eraldumise all on mõeldud arutlusejoogat, jooga all tegudejoogat.

3. Nagu näha, tähendab "Gîtâs" ka erak (samnyâsin) midagi muud, kui lihtsalt inimestest eemale tõmbunut.

11. Meelega pole siin mitte mäarsõna, 'kogemata' vastandmõiste, vaid kaasütlev kääne sõnast 'meel' (šanskritis manasâ - instrumentaal sõnast manas).

13. Üheksaväraline linn - keha, milles muistsed indialased loendasid üheksa avast.

14. Maailma Valitseja all on siin ilmselt mõeldud Brahmat, sest veel ei ole Krishnat Brahmast ülemaks kuulutatud.

18. Koerasööja - seisusteväline inimene, kes on sündinud ebaseadmuslikust abielust. (Vt. ka kommentaari I, 41 juurde). Nagu näha, ei astu "Gîtâ" välja seisusliku süsteemi vastu, kuid kuulutab võrdset suhtumist kõigisse inimestesse (ja üldse kõigesse elvasse).

24. Saab Brahmaks - leiab samasuse Brahmaga.

VI peatükk,

milles määratletakse joogit (1-4) ning innustatakse teda kõrgemale tõusma (5-10). Selle vahendiks on kõiges ühte nägema õpetav meditatsiooni- ehk mõtlusejooga (11-32) ja selleni jõudmiseks tuleb end ohjeldada (32-36); lõpuks tehakse juttu joogast äralangenust (37-44) ja soovitatakse joogiks saada (45-47).

1. Kuigi "Bhagavadgîtâ" ei pea Veedade ettekirjutatud ohvrituaale ülimalt teeks, ei näe ta mingit erilist vägitegu ka nendest loobumises.

5. Inimene peab ka ise vaeva nägema, mitte ainult jumalaarmu peale lootma.

8. Rakendunu - Sõna 'jooga' tuleneb verbijuurest yuj. "Gîtâs" esineb mitmeid selle vorme, nagu näiteks yukta, millega antud juhul ongi tegemist. Rakendunu on sisemiselt integreerunud ja Ülimaga ühenduses olev isiksus.

9. Saadhu (sâdhu) tähendab otsetõlkes 'sihipärane', hinduismi terminoloogias on see aga 'pühak', 'õige', 'hea'. Viimast tõlkevarianti kasutasin IV, 8.

11. Iste on sanskriti keeles aasana (âsana). Hiljem kui hatha-jooga üha rohkem võimust võttis, sai aasana ka 'asendi' tähenduse, milles hatha-joogi peab kehtvalt viibima. "Bhagavadgîtâ" on aga vähe kui üldse pistmist hatha-joogaga ja selle asenditega: aasana tähendab seal vaid istet.

14. Brahmacharyâ otsetõlge on 'brahmalik eluviis', see aga seisneb eelkõige kasinuses.

15. Krishna hakkab juba väitma, et ülimalt jumalaks pole mitte Brahma, vaid tema.

32. Kes iseene põhjal näeb - s.t., kes mõistab, et tema põhiolemuseks on Kõrgeim Mina.

38. Mõlemast - tavalisest elust ja joogast.

40-44. Siin väidetakse, et ka see, kes hetkekski on joogat rakendanud, ei lange enam päris alla.

40. Seal - pärast surma.

44. Sõnabrahma (sabdabrahma) tõlgenduses erinesid juba vanad india kommentaatorid: mõned pidasid selleks Veedasid, teised püha silpi OM.

VII peatükk,

milles Krishna räägib oma kahesugusest loomusest (1-6) ning väidab, et kõik on temast (7-12), nii ka sõgedus (13-15); edasi tehakse juttu nendest, kes Krishnat austavad (16-19), siis nendest, kes kummardavad teisi jumalaid (20-23), sest sõgeduses ei mõista nad Krishna ülimat olekut (24-27), ja lõpuks jällegi Krishna austajatest (28-30).

2. Teadmine ja teadmised - vt. kommentaari III, 41 juurde.

4. Loomus - vt. kommentaari IV, 6 juurde.

12. Vt. XIV, 5.

14. Nähtumus - see Euroopa filosoofias kasutusel olev termin paistab üsna sobivat india õpetuste ühe olulisema mõiste mâyâ vasteks, kuigi eri koolkondade esindajad on seda erinevalt tõlgendanud.

VIII peatükk,

milles Krishna vastab Ardžuna küsimustele Brahma jms. kohta (1-4), edasi räägib sellest, kuhu jõutakse vaid ääretu pühendumusega (5-22), ning kirjeldab heledat ja tumedat teed (23-28).

3. Iseloom (svabhâva) - iseene loomus.

4. Ülim Ohver - jumala ilmumine inimese kujul on ülim ohvriakt (mis muidugi peab ka inimesi ergutama ohvrimeelselt elama).

10. Kulmude vahele. Viide tantristlikkudest tekstidest tuntud âjñâ-cakra'le. Tantrismis (ja ka hatha-joogas) tuntud meetoditele viidatakse ka 12. shloka.

12. Väravad - meeleeelundid.

13. OM-silpi peetakse Brahma kõige lühemaks nimetuseks (vt ka XVII, 23)

16. Brahmailm - kõrgeim taevastest, mis kõik alluvad samuti hävimisele ja taastekkimisele.

17. Brahmaapäev (ehk kalpa) - periood, mille kestel maailm eksisteerib; Brahmaöö - aeg, mil maailma ei ole. Ajastu kestvus on 4 320 000 aastat, sanskriti tekstis esineb yuga, mõeldud on aga ilmselt mahâyuga't - suurt ajastut.

24. Kuus kuud, mil päike liigub põhja poole - aeg talvisest pööripäevast suvise pööripäevani.

25-26. Kes on lugenud "Daodejingi" ja tunneb selle terminoloogiat, ning teab, kuivõrd taoistid on kiindunud kuusse ja kuuvalgusesse, mõistab, et 'tume tee' viitab taoismile analoogilise õpetuse esinemisele ka Indias. Nendest erinevatest teedest tehakse juttu ka "Tshhândogja-upanishadis".

IX peatükk,

milles Krishna räägib enese ja olendite vahekorra (1-10), võrdleb deemonlikke ja jumalikke (11-15), väidab, et tema on kõik ja kõiges (16-19), ning kirjeldab, kuhu jõuavad need, kes austavad jumalaid (20-25), ja need, kes austavad teda (26-34).

2. Teadus. Seda vastet kasutasin vidyâ tõlkimiseks, mis tähendabki (põhiliselt praktilise kallakuga) teadmiste kogumit.

7. Aegkond (kalpa) = Brahmapäev.

9. Kütkestama - see sõna, mis tähendab ju 'kütkestesse panema' sobib samuti suurepäraselt sanskriti tekstide tõlkimisel.

12. Deemonlik loomus - vt. XVI peatükk.

17. Rigveeda, Sâmaveeda ja Jadzurveeda - kolm vanimat Veedat.

20. Sooma - ohvritalitustel joodud püha jook, mis ilmselt oli valmistatud punasest kärbseseenest. Pälvimused (punya) - heade tegude tulemusel saadud teened, tänu millele on võimalik uuesti sündida paremates tingimustes. Jumalatevürst - jumal Indra, Veedade peajumal.

21. Kolmikseadmus - mõeldud on kolme Veedat: Rig-, Sâm- ja Jadzurveedat.

X peatükk,

milles Krishna kirjeldab ennast kui Suurt Isandat (1-7) ja lubab Teadmisevalgust temale pühendunutele (8-11) ning pärast seda, kui Ardzuna on palvega tema poole pöördunud (12-18), kirjeldab oma ilminguid (19-42).

6. Minu meel on loonud... - Krishna väidab, et tema on loonud kõik olulised isikud, keda on nimetatud eeposte eelse ajastu mütoloogias.

21. Aaditjad (âditya) on jumalanna Aditi kaheksa poega, kes personifitseerivad looduse erinevaid aspekte. Erinevates teostes peetakse nendeks erinevaid jumalaid. Marutid - Indrale alluvad tormijumalused.

23. Rudrad on jumalused, kes alluvad Shivale, kelle üheks nimeks on samuti Rudra. Jakshad on head haldjad, kes elavad metsades, aasadel ja põldudel. Et nad võivad hea kõrval inimestele ka halba teha, siis peeti vajalikuks neile ohvreid tuua. Rakshasad on üldiselt kurjameelsed pooljumalad, kes eriti metsades kiusavad erakuid. Rikkuse Isand - rikkusejumal Kubera. Vasudeks kutsutakse jumalaid, kes alluvad tulejumal Agnile.

25. Ühesilbiline - OM. Loitsuohver - loitsude (mantra'te) retsiteerimine.

26. Gandharvad - müütilised taevased muusikud.

28. Vadzra ('välgunool') oli algselt jumal Indra relv, hiljem sai see nii hinduismis kui ka budismis vabanemise sümboliks. Soove täitev lehm (kâmaduh) - müütiline lehm, kelle piima joomine täitvat kõik soovid.

29. Naagad - müütilised maokehaga ja inimpeaga olevused.

30. Daitjad - rühm jumalatega vaenutsevaid deemoneid, kellest vaid Prahâlâda austas Vishnut.

33. A on ka india tähestikes (millest tuntuim on devanagaari) esimene täht. Dvandva ('paar') - kopulatiivne liitsõna (eesti keeles näiteks 'aegruum').

34. Naistes - kõigi järgnevate sõnade vasted on sanskriti keeles naissoost. Neid võib aga mõista ka kui jumalannasid, kes personifitseerivad vastavaid nähtusi.

35. Gâjatrî - värsimõõt Veedades.

XI peatükk,

milles Ardzuna palub Krishnal näidata tema jumalikku kuju (1-4), ning Krishna annab Ardzunale taevaliku silma (5-8), mille abil see näeb Kõiksusekuju (9-34); järgnevalt pöördub Ardzuna Krishna poole ülistusega (35-46) ning Krishna väidab, et temani jõutakse vaid pühendumuse läbi (47-55).

12. Mahaatmaks (mahâtman - 'suurehingeline') nimetatakse väga kõrgele tasemele jõudnud inimest, sellega pöörduetakse ka Krishna ja teiste jumalate poole.

17. Kroon, sau ja ketas - jumal Vishnu traditsioonilised atribuudid.

22. Enamiku siin esinevaid mütoloogiliste nimetuste kohta vt kommentare X peatüki juurde. Saadhjad - ohvrituaalidega seotud pooljumalad; vishavad - rühm jumalusi; uushmapad - esivanemate vaimud.

25. Aegade lõpu tuli - kalpa lõpul maailma hävitav tuli.

26. Kutsari poeg - Karna.

33. Vasakukäeline. On võimalik ka teine tõlgendus: vasakul asuv.

39. Ürgvanaisa - see, kes oleval olnud enne Brahmat või Pradzâpatit.

46. Neljakäeline kuju - Vishnut kujutatakse tavaliselt neljakäelisena.

XII peatükk,

milles Krishna põhjendab pühendumusejoogat (1-12) ja kirjeldab temale pühendunuid (13-20).

3. Tipulasuv - see, kes seisab nähtumuse kohal.

5. Palju raskem on astuda ühendusse Jumal-Absoluudiga kui Jumal-Isiksusega.

7. Surmaringkäigu ookean - sansaara.

12. Mõtlemine. Originaalis esinev dhyâna tuleneb verbijuurest dhyai, mis tähendab 'mõtlemine'. Inglise keele eeskujul, kus selle vastena kasutatakse keeleajalooliselt põhjendatult ladina keelest pärinevat sõna meditation, on samasugune tendents ka eesti keelde ilmunud sõna 'meditatsioon' kujul. Arvan, et vähemalt sanskriti tekstide tõlgetes peaks püüdma läbi ajada ilma niisuguste võõrsõnadeta.

XIII peatükk,

milles tehakse juttu põllust ja põlluharijast (1-18) ning selgitatakse, mida tuleb mõista loomuse ja isiksuse all (19-34).

1. Põld (ksetra) ja põlluharija (ksetrajña) - eelistan neid vasteid teistele võimalustele: väli ja väljateadja.

4. Brahmasuutrad - ilmselt ei ole siin silmas peetud Bâdarâjana "Brahmasuutrat", mis on loodud tunduvalt hiljem kui "Bhagavadgîtâ", vaid pigem Upanishadisid ja mõningaid teisi enne "Gîtâ" loodud tekste.

5. Ürgollused - maa, vesi, tuli, õhk ja ruum (âkâsa). Üksteist võimet - vt. kommentaari II, 8 juurde.

19. Loomus ja isiksus - mõeldud on eelkõige Kõrgeimat Loomust ja Kõrgeimat Isiksust, kuid mitte ainult... (Vt. ka kommentaare II, 15 ja IV, 6 juurde). Alguseta - saankhja koolkonna pooldajad väidavad, toetudes just sellele shlokale, et ka "Gîtâ" pooldab dualismi: mõlemad, nii praîrti kui ka purusa on võrdsed. Võib-olla juhib see shloka niisugusele mõttele, "Gîtâst" tervikuna selgub aga ikkagi, et praîrti kuulub purusa juurde.

28. Ei kahjusta iseennast iseenesega - Kõigis asuv Ülim Mina on üks ja seesama, järelikult tähendab teise kahjustamine ka enese kahjustamist.

30. Põhinevad ühel ja samal - Kõrgeimal Minal.

XIV peatükk,

milles Krishna selgitab kolme loomujoone erinevust (1-18) ja räägib, kuidas loomujooni ületada (19-27)-.

3. Brahma on siin kesksust, mis puhul teda tavaliselt vaadeldakse kui ebaisikulist absoluuti.

5. Loomujooned - Sanskriti guna tähendab 'nöörikiud', prakrter--guna on seega 'loomukiud' ehk 'loomuomadus' ehk 'loomujoon'. Loomujooni on kolm: sattva, rajas ja tamas; igas olendis on üheaegselt olemas kõik need kolm, kuid domineerib üks. Kuigi inimene peaks selletõttu võtma loomujooni kui "objektiivset reaalsust ja paratamatust", on selles kontseptsioonis ka hinnanguline moment: sattva on kõige parem, tamas kõige halvem, seetõttu on eelistatav sattva ülekaal. Sansaarast vabanemine tähendab aga kõikide loomujoonte ületamist. Tamasa'ele eestikeelse vaste leidmine ei valmistanud erilist raskust: see on 'pimedus' nii otseses kui ülekantud mõttes (kaasaarvatud 'vaimupimedus'). Rajas tähendab algselt tolmut, mis on püsiv ja viskleb sinna-tänna, ülekantud mõttes aga seisundit, mida iseloomustab aktiivsus ja kirglikkus, kuid samuti järelemõtlematus, erutatud ja püsivus ning on hinnatud mõnel määral negatiivselt. Sellest siis tõlkevaste 'erutus'. Kõik kolm esinevad ka omadussõnalisel kujul täiendina.

14. Kehakandja - s.o. Kehastuja, Kõrgeim Mina.

XV peatükk,

milles Krishna võrdleb sansaarat ja sellest vabanemist viigipuuga ja viigipuu maharaiumisega (1-6), kirjeldab omaenda osakest, mis toimib elavate ilmas (7-11), oma ilminguid (12-15) ning hävivat ja hävimatut isiksust (16-20).

7. Kuuendana ka meele - vt kommentaari II, 8 juurde.

14. Sisse- ja väljahingus - vt kommentaari IV, 27 juurde.

Seedin neljasugust toitu - st näritud, närimata, lakutud ja joodud toitu.

15. Vedaanta (vedânta) tähendab 'Veedade lõpp' ning see on Veedade järgse kirjanduse üldnimetus, mille viimaseks esindajaks on Upanishadid; ka koolkond india filosoofias.

XVI peatükk,

milles räägitakse jumalikkudest (1-3) ja demonikkudest olenditest (4-20) ning kutsutakse vabanema kolmest põrguvärvast (21-24).

9. Vaatekohtlus. Drsti tähendab tegelikult vaadet, vaatekohta. Et sellel on aga juures piiratud nägemise varjund (tõeline nägemine on darsana), siis peaks selline väike sõnamäng siin sobima.

12. Vääril teel - s.o viisidel, mida ei ole shaastrates (vt. XVI, 23) ette nähtud.

23. Shaastrad (sâstra) - põhiliselt Veedade järgsel perioodil loodud õpetusraamatud, mis käsitlevad kõige erinevamaid küsimusi. Tõlkevasteteks võivad olla 'õpik' (seda kasutasin peatükkide kolofonis esineva yogasâstra tõlkimisel - Joogaõpik), 'traktaat', 'käsiraamat' vms.

XVII peatükk,

milles kirjeldatakse kolmesugust usku (1-6), toitu, ohverdamist, askeesi ja annetamist (7-22) ning selgitatakse, mida tähendab OM TAT SAT (23-28).

4. Preetad (preta) - surnute vaimud, viirastused, kes ei suuda vabaneda kiindumusest eelmisesse elusse ja vaevlevad seepärast rahuldumata emotsioonide käes.

6. Ürgollused - vt kommentaari XIII, 5 juurde.

19. Sansaara (samsâra) pidev ümbersündide ringkäik, millest on võimalik vabaneda erinevate meetodite abil.

24. OM - püha silp, mis esineb esimest korda Upanishadides. Sanskriti grammatikud on vaadelnud häälikut 'o' kui diftongi, mis teoreetiliselt kujutab endast 'a' ja 'u' ühendust. Sellepärast on seda silpi ladina tähtede abil translitereeritud ka kui AUM.

25. TAT - samuti püha silp, millel erinevalt OM-ist on tähendus ka tavakeeles - 'too'. Upanishadidest on tuntud lause TAT TVAM ASI ('too sina oled'), kus TAT ('too') sümboliseerib Brahmat ja TVAM ('sina') Ülimat Mina.

26. SAT - täpne tõlkevaste on 'olev', 'tõeline'.

28. Asat (eitusprefiks a+sat) tähendab 'mitteolev', 'mittetõeline'.

XVIII peatükk,

milles tehakse juttu eraldumisest ja loobumisest (1-12), tegudest ja tegijast (13-18), eristatakse kolme tüüpi teadmist, tegijat, mõistust, kindlameelsust ja õnne (19-40), räägitakse, kuidas jõuda täiusele (41-49), kuidas saada Brahmaks (50-54), kuidas pühendunult tegusid teha (55-66), ning mida annab "Gîtâ" lugemine, uurimine ja levitamine (67-78).

1. Eraldumine (samnyâsa) ja loobumine (tyâga) on mõnevõrra eri varjundiga mõisted, mida tuleb ka "Bhagavadgîtâ" lugemisel arvestada.

34. Seadmus (dharma), kasu (artha), nauding (kâma), on kolm komponenti, mis tagavad "inimväärse elu" ühiskondlikul tasandil, kui neid arvestatakse võrdselt. "Gîtâ" ideaal on aga neljas: vabanemine (moksa), mis tähendab eraldumist kolmest esimesest (seepärast räägib Krishna hiljem kõigi seadmuste hülgamisest).

63. Tee nagu soovid - nagu teisedki india õpetused, jätab ka "Gîtâ" valiku tegemise õiguse inimesele endale.

67. Askees - selle kohta vt XVII, 14-17.

Lisaks veel lühike kokkuvõte sellest, mis juhtub eepose järgmistes raamatutes (neid on "Mahâbhâratas" kokku kaheksateist). Ardzuna hakkas võitlema. Lahingu oli äge ja kestis kaheksateist päeva. Kõik Kauravad said surma, Pândava vennad ja Krishna jäid aga ellu. Judhishthirast sai vägev raadza. Ta valitses mõnda aega, siis loobus troonist Ardzuna pojapoja Parîkshiti kasuks, kes oli ainuke ellujäänud noorema põlvkonna Pândava. Seejärel eraldusid vennad Himaalaja mägedesse, kust tõusid jumalate valda.